

Без ціннісного підходу неможливо виявити роль права в загальнолюдському соціальному й культурному прогресі, зрозуміти прояви спадкоємності в праві, зв'язок між правом й іншими соціальними регуляторами життя суспільства. Без нього у тіні залишаються перетворююча роль людської свідомості у сфері права, власне людські, особистісні аспекти права.

Використані джерела:

1. Бандурка О. Істина як загальнолюдська та правова цінність // Право України. – № 2. – 2010. – С. 88.
2. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копопулина; под общ. ред. А. П. Ярещенко – 2-е. изд. – Ростов-н/Д.: Фенікс, 2006. – 672 с. – (Словари).
3. Львова О. Л. Ціннісні орієнтації у праві як фактор утвердження принципу верховенства права // Правова держава. – Випуск 18. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – 630 с.
4. Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. ... дис. канд. юр. наук. – К., 2010.
5. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія: автореф. ... дис. канд. юр. наук. – К., 2006.
6. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей // Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: зб. нормативних актів України / уклад.: Ю. Ж. Шайгородський, К. П. Меркотан. – К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2007. – С. 6-7.

Билан Н. В. Ценностные основы правового сознания украинского общества.

В статье рассматриваются теоретические и эмпирические проблемы и механизм формирования ценностных основ правового сознания, исследуются ценностные основы украинского правового сознания, их природа и место, в ряду других социальных феноменов.

Ключевые слова: *ценность, правовые ценности, правовое сознание.*

Bilan N. V. Valued bases of legal consciousness of Ukrainian society.

Theoretical and empiric problems and mechanism of forming of the valued bases of legal consciousness are examined in the article, the valued bases of Ukrainian legal consciousness, their nature and place, are probed, among other social phenomena.

Keywords: *value, legal values, legal consciousness.*

Глуценко К. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

В статті розглядається поняття, ознаки та зміст правового виховання особистості. Визначаються основні складові правового виховання, його мета та завдання як одного з важливих факторів формування правової культури і правосвідомості.

Ключові слова: *правове виховання, правове навчання, правова культура, правосвідомість.*

Процес державотворення органічно пов'язаний з утвердженням нової системи духовних цінностей, серед яких найвищою є людина, її права, індивідуальна свобода

особи, її життя, здоров'я, честь і гідність. В умовах подальшого реформування українського суспільства особливого значення набувають пошук оптимальних обґрунтованих стратегій реформування, визначення критеріїв його ефективності; підвищення загального рівня правосвідомості та правової культури. Недостатній рівень правової культури є однією з причин відчуження громадян від суспільно-політичних та правових процесів в українському суспільстві. На формування та підвищення рівня правової свідомості та правової культури спрямоване правове виховання

Дослідження правового виховання, його зв'язку з правовою свідомістю та правовою культурою зроблено в роботах ряду вчених: А. Б. Козловського, М. М. Козюбри, А. С. Саломаткіна, Н. К. Семерньової, В. В. Копейчикова, П. П. Баранова, А. Д. Бойкова, В. П. Сальнікова, В. М. Скобелкіна, О. В. Татаринцевої, В. В. Головченка, В. О. Котюка, В. В. Оксамитного, О. О. Лукашевої та інших. Однак, не всі аспекти проблеми правового виховання отримали достатньо повне висвітлення у науковій літературі. Крім того, існує досить багато різноманітних поглядів на поняття та принципи правового виховання.

На думку О. Ф. Скакун правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури і активної правомірної поведінки [10, 483]. На думку В. В. Альхименко, правове виховання – це система заходів впливу, спрямованих на вироблення високого рівня правосвідомості і правової культури [1, 6].

Г. Д. Маркова вважає, що правове виховання – це лише ідеологічна діяльність, яка спрямована на формування свідомості та поведінки у правовій сфері індивідів та їх груп. правове виховання має особливу цінність для підвищення рівня правової свідомості та правової культури і являє собою цілеспрямовану, повсякденну, систематичну діяльність людини з оволодіння правовими знаннями, формування позитивних, правових мотивів і настанов, навичок правомірної поведінки, що полягає в самостійних зусиллях, спрямованих на вироблення звички до активної правомірної поведінки [6, 750].

Як пише А. Д. Бойков, правове виховання – це організоване та цілеспрямоване формування правової свідомості особистості, складова частина єдиної системи виховання людини [2, 10]. На думку Н. Н. Козюбри, правове виховання – це перш за все, діяльність, яка має спрямований вплив на правову свідомість та поведінку громадян [5, 86].

А. І. Долгова підкреслює, що правове виховання має перетворювати правові норми (як зовнішній регулятор поведінки особи) в особистості норми поведінки громадян, робити їх внутрішнім регулятором [4, 9].

Сьогодні у науковій літературі правове виховання частіше розглядається у більш широкому розумінні – як весь багатогранний процес формування правової культури і правової свідомості під впливом сукупності різних факторів та характеризується як вплив всіх правових чинників суспільного життя на формування у особистості певних правових якостей, а також у вузькому – як специфічно організована й цілеспрямована діяльність з формування правової свідомості та правової культури.

Основна мета правового виховання – дати людині необхідні в житті юридичні знання і навчити її поважати закони і підзаконні акти та додержуватися їх, тобто сформуванню достатньо високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень.

До ознак правового виховання можна віднести:

1) будується на засадах системи норм права;

- 2) припускає впровадження в правосвідомість складових елементів упорядкованих суспільних відносин – дозволів, зобов'язувань, заборон;
- 3) спирається на можливість застосування примусової сили держави через покладання юридичної відповідальності на правопорушників;
- 4) реалізація через діяльність суб'єктів права;
- 5) здійснюється за допомогою спеціальних правовиховних способів і засобів [7, 56].

Сутністю правового виховання слід вважати формування правової настанови на узгодження прагнень і сподівань особи з інтересами і сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей і принципів у правосвідомості індивідів, формування правової культури.

До суб'єктів правового виховання можна віднести державні органи, громадські організації, соціальні групи, посадових осіб та громадян, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з правовим вихованням. О. О. Орлова зазначає, що основними ознаками суб'єктів правового виховання, які відрізняють їх від інших суб'єктів, є: цілеспрямована діяльність в сфері правового виховання; координаційний і субординаційний зв'язок з іншими суб'єктами правового виховання; побудова своєї поведінки у відповідності з командами “керівного механізму” системи; вибір поведінки залежно від статусу об'єкта правового виховання. Що ж до об'єкта правового виховання, то ним є свідомість людини, її інтелект і здатність сприймати, оцінювати і здійснювати певні правові явища. Відносини в системі “суб'єкт-об'єкт” не є однозначними. Вплив на об'єкт може бути прямим та непрямим, безпосереднім та опосередкованим, специфічним та загальним тощо [8, 10].

З правовим вихованням тісно пов'язане правове навчання. Навчання, що виховує, припускає безупинний взаємозв'язок процесів цілеспрямованого формування свідомості особистості законослухняного громадянина, включаючи моральні ідеали, правові установки і ціннісні орієнтації, спеціальні, професійно необхідні характеристики. Вкрай важливо сформулювати відповідну мотивацію – позитивне відношення до пізнаного змісту й потреби до постійного розширення й поглиблення правових знань. Правове навчання й виховання є частиною всього процесу духовного формування особистості, без якого неможливо обійтися, реалізуючи ідею побудови в Україні правової держави.

Правове виховання має відносну самостійність цілей, специфіку методів їх досягнення й організацію форм. Воно являє собою багатоцільову діяльність, що припускає наявність стратегічних, довгострокових цілей і тактичних прийомів. Цілі можуть конкретизуватися з урахуванням специфіки суб'єкта й об'єкта виховного впливу, використовуваних форм і засобів цієї діяльності. Правове виховання складається з таких основних його компонентів:

- формування в громадян системи правових знань;
- формування правових переконань;
- формування мотивів і звичок правомірної поведінки [3, 27].

Під формуванням системи правових знань розуміємо те, що з одного боку вимоги норм права повинні відобразитися у свідомості, виконуючи роль оцінки дій, а з іншого – норма права є оцінкою поведінки кожного індивіда.

Право, за своєю широтою впливу, не повинно бути регулятором суспільних відносин, засобом розв'язання та нормалізації всіх життєвих ситуацій. З іншого боку, людина може не знати про існування певних правових приписів, однак її поведінка повністю відповідає їм. Це можливе тому, що зміст правової норми тісно пов'язаний з правилами суспільного життя, із нормами культури та моралі.

Формування правових переконань – від зовнішніх потреб, що пред'являє суспільство особистості, до внутрішнього переконання, та від нього – до дії – це шлях формування правової свідомості як необхідної умови забезпечення правопорядку. Надбані правові знання повинні переходити в ціннісні установки, стати внутрішнім переконанням, отримати емоційне забарвлення, закріпитися в правових звичках.

Цілі правового виховання визначають завдання, що стоять перед правовиховним процесом.

Завдання правового виховання полягає в тому, щоб досягти такого рівня правосвідомості, коли кожен член суспільства дотримувався б соціальних правил поведінки та правових норм виключно в силу внутрішньої необхідності, власних переконань, а не під страхом примусу. У цьому і полягає формування мотивів та звичок правомірної, соціально активної поведінки.

Тому, завданнями правового виховання слід вважати:

1) формування та розвиток у громадян правових знань у сфері державного управління;

2) виховання поваги до права як соціальної цінності, до принципів законності;

3) вироблення потреб та навичок активного захисту у встановленому законом порядку своїх прав та обов'язків [11, 49].

Реалізація вищезазначених цілей та завдань дозволить сформувати належний рівень правосвідомості громадян.

Правове виховання – складна, і багатоаспектна система діяльності. Звичайно, багато правових цінностей, маючи основу і походження в моральних нормах, засвоюються особистістю в процесі різноманітної соціальної практики, через інші, не правові форми і канали формування суспільної свідомості. Однак правове виховання передбачає створення спеціального інструментарію для донесення до кожної людини правових цінностей, перетворення їх в особисті переконання і внутрішній орієнтир поведінки.

Таким чином, форми, засоби і методи правового виховання виступають організаційним і методологічним механізмом, за допомогою якого суб'єкти правового виховання впливають на суспільну і індивідуальну свідомість, при цьому допомагаючи останньому сприйняти правові принципи і норми.

Метою правового виховання є ідеально сформульований результат, що відображає очікування суспільства, визначає основні напрямки правовиховної діяльності. Правове виховання спрямоване на формування поважного ставлення не тільки до права, але й до цінностей суспільства. Визначення та оцінка ефективності правового виховання без урахування соціально обумовлених цілей, заради яких правове виховання існує, не можливе і недопустиме.

До засобів правового виховання слід відносити правову пропаганду, правове навчання, юридичну практику, самовиховання. В основі застосування всіх зазначених засобів полягає здійснення правової інформованості, що припускає передачу, сприйняття, перетворення й використання інформації про право й практику його реалізації. Передумовою ефективного управління цим процесом є чітке уявлення про систему джерел правової інформації і їх реальне використання громадянами, а також трудовими колективами й групами населення. Визначальна роль у системі джерел правової інформації належить засобам масової інформації, а також правовому навчанню.

Крім того, якщо перед правовим вихованням стоїть комплексна мета щодо формування правової культури особистості, то змістом правовиховного процесу, від розповсюдження правової інформації через етап формування ціннісних орієнтацій та навичок правомірної поведінки, є формування соціальної правової активності[9, 130].

Отже, під правовим вихованням особистості необхідно розуміти організаційну діяльність, спрямовану на формування правових знань, переконань та установок, правомірної поведінки, закріплення її навичок, а також розвиток та стимулювання основного показника правової культури – активної правової діяльності. Правовиховна діяльність повинна здійснюватися як за допомогою освіти, так і в процесі правової практики у формі правотворчості, правозастосування.

Правовиховна діяльність сама повинна бути досконалою, тобто відповідати цільовому та фактичному стану правової культури суспільства в цілому.

За сучасних умов формування правової культури та правосвідомості система правового виховання потребує вдосконалення та повинна бути такою, щоб забезпечувати особистість необхідним обсягом знань і навичок активної правової діяльності, формування правової духовності, здатності до розуміння правової дійсності та самовизначення.

Добре продумана й ефективна правовиховна діяльність, з урахуванням усіх її форм, засобів, способів і методів, надасть можливість підвищити рівень правосвідомості та правової культури суспільства.

Використані джерела:

1. *Альхименко В. В., Козловский А. Б.* Правовое воспитание молодого поколения. – М.: Московский раабочий, 1985.
2. *Бойков А. Д.* О состоянии и задачах научных исследований проблем правосознания и правового воспитания // Вопросы эффективности правового воспитания : сб. науч. трудов. – М., 1977.
3. *Головченко В. В.* Эффективность правового воспитания: Понятие, критерии, методика измерения. – К.: Наукова Думка, 1985.
4. *Долгова А. И.* Правовое воспитание молодежи. – М.: Знание, 1979.
5. *Козюбра М. І.* Правовое воспитание молодежи. – Киев: Наукова думка, 1985.
6. *Маркова Г. Д.* Научные основы и организация правового воспитания молодежи. – К., 1978.
7. *Оксамытний В. В.* Правовое воспитание – важный фактор формирования социально активной личности. – К.: Наукова думка, 1979.
8. *Орлова О. О.* Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. – Київ, 2008.
9. *Романова І. А.* Правове виховання як категорія педагогічної та юридичної наук // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: збірник наукових праць. – Х.: ХДПУ, 2001. – Вип. 15.
10. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: підручник. – Х.: Консум, 2001.
11. *Сухонос В. В.* Теорія держави і права: навчальний посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005.

Глуценко Е. В. Правовое воспитание как фактор формирования правосознания и правовой культуры.

В статье рассматривается понятие, признаки и сущность правового воспитания личности. Определяются основные составляющие правового воспитания, его цели, задачи как одного из важных факторов формирования правовой культуры и правосознания.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовое обучение, правовая культура, правосознание.